

Przesłanie Komitetu Naukowego konferencji **ZROZUMIEĆ ZMIANĘ DEMOGRAFICZNĄ**

Warszawa, 13-14 czerwca 2022 r.

Zrozumienie zmiany demograficznej, jak słusznie podkreśliła otwierając konferencję Dubravka Šuica, Wiceprzewodnicząca Komisji Europejskiej, Komisarz ds. Demokracji i Demografii, ma kluczowe znaczenie dla formułowania strategii politycznych i społecznych. Zasadnicza zmiana procesu odtwarzania pokoleń po 1989 r. w Polsce jest efektem zmian płodności, tworzenia i rozpadu związków, zmian umieralności i trwania życia oraz migracji wewnętrznych i zagranicznych. Są one powiązane ze zmianami zasobów ludnościowych: wielkości populacji i jej struktur, starzeniem populacji, spadkiem wielkości zasobów pracy i ich starzeniem, a także ze zmianami struktur rodzin i gospodarstw domowych. Wpisuje się ona w trendy demograficzne obserwowane w krajach europejskich od lat 1970tych. Przebieg tych zmian i ich skutki demograficzne, ekonomiczne i społeczne tworzą nowe uwarunkowania rozwoju społeczno-ekonomicznego, zasadniczo odmienne od dotychczasowych.

Znaczenie tych zmian jest tak ogromne, że znalazło ono wyraz w licznych programach Unii Europejskiej, a także odzwierciedlone jest w celach zrównoważonego rozwoju Organizacji Narodów Zjednoczonych (ONZ), programu uwzględniającego zróżnicowanie sytuacji demograficznej na świecie. Kluczowe zobowiązanie, by nikt nigdy nie został sam – *leave no one behind* – wymaga działań zmierzających do likwidacji ubóstwa we wszystkich jego formach, położenia kresu dyskryminacji i wykluczeniu oraz zmniejszenia narastających nierówności, które ograniczają rozwój potencjału jednostek i całej ludzkości.

Zmiana demograficzna i jej skutki są kluczowym czynnikiem kształtowania perspektyw rozwojowych całego świata, w tym Europy i Polski. Apelujemy, by zarówno **diagnoza** obejmująca wszystkie procesy ludnościowe jak i **proponowana reakcja** na zmianę demograficzną były integralną częścią całościowej zrównoważonej **strategii rozwoju kraju**, by były uwzględnione we wszystkich działaniach, programach i dokumentach, dotyczą bowiem każdej sfery naszego życia i każdego człowieka. Ważne jest także, by uwzględniając skutki pandemii COVID-19, wojny w Ukrainie, kryzysu ekonomicznego, objąć wsparciem wszystkich ludzi przez cały przebieg ich życia, uwzględniając ich miejsce zamieszkania, a także dbając o międzypokoleniową solidarność.

Zmiana demograficzna w Polsce jest wynikiem **trwałego i głębokiego przekształcenia procesu reprodukcji ludności**. W jej diagnozowaniu konieczna jest identyfikacja nowych trendów i nowych czynników kształtujących procesy ludnościowe. Taka diagnoza daje podstawę do refleksji, jak reagować na dokonujące się głębokie zmiany struktur demograficznych (wiek, przestrzenne rozmieszczenie, stan zdrowia, wykształcenie), relacji między pokoleniami, zaawansowanie procesu starzenia, zmniejszającą się populację i malejące zasoby pracy, przeobrażenia życia rodzinnego i struktur rodzinnych, przekształcanie się Polski z kraju odpływu migracyjnego w kraj napływu migracyjnego oraz rosnące zróżnicowanie etniczne ludności Polski. Konstruktywna reakcja wymaga

przede wszystkim **działań dostosowawczych w wielu obszarach gospodarki i infrastruktury instytucjonalnej** (rynek pracy, opieka, edukacja, zdrowie, transport, zabezpieczenie społeczne, zagospodarowanie przestrzenne, środowisko i klimat) **kształtujących warunki i jakość życia ludności Polski**. We wszelkich próbach oddziaływania na procesy demograficzne konieczne jest uwzględnienie zmian zachodzących w polskim społeczeństwie oraz potrzeb określonych grup społecznych. Potrzebne są też działania na rzecz **kształtowania świadomości społecznej dotyczącej zmiany demograficznej w Polsce i jej skutków, a także sytuacji demograficznej w Europie i na świecie**.

Wyniki debaty naukowej podjętej przez Komitet Nauk Demograficznych PAN na konferencji [Zrozumieć zmianę demograficzną](#) upoważniają nas do zwrócenia uwagi na zmiany procesów ludnościowych i ich konsekwencje w zakresie poniższych głównych obszarów tematycznych.

1. Płodność i formy życia rodzinnego

Spadek płodności jest zjawiskiem powszechnym w krajach rozwiniętych. Europejczycy, wśród nich także Polacy, deklarują chęć posiadania przeciętnie dwójki dzieci. Pragnienia takie wyrażają Polki zarówno wysoko, jak i niżej wykształcone, ale pierwszej grupie kobiet częściej nie udaje się zrealizować takich pragnień. W Polsce wzrasta przeciętny wiek rodzenia pierwszego dziecka oraz odsetek urodzeń pozamałżeńskich, choć wartości tych wskaźników w naszym kraju są nadal znacznie niższe niż w wielu krajach europejskich. Niską płodność warunkują w Polsce i w Europie podobne czynniki: niepewna pozycja na rynku pracy (ryzyko utraty pracy i niestabilne formy zatrudnienia), ograniczony dostęp do mieszkania, trudności z łączeniem ról zawodowej i rodzinnej oraz aspiracji zawodowych. W tych warunkach kariera zawodowa staje się konkurencyjna dla decyzji rodzinnych i prokreacyjnych. Kluczowym zadaniem jest pozytywne oddziaływanie na aktywność zawodową i kapitał ludzki, głównie młodego pokolenia, które stanowi potencjał demograficzny i ekonomiczny. Najlepszym rozwiązaniem jest pakiet polityk publicznych, które koherentnie wspierają możliwości łączenia edukacji oraz pracy zawodowej z rolami rodzinnymi (odpowiadając także na potrzeby kobiet z wyższym wykształceniem, związków partnerskich, samotnych rodziców), dostarczają wsparcia materialnego parom w gorszej sytuacji finansowej czy mieszkaniowej, oraz poprawiają dostęp do usług zarówno opiekuńczych, jak i medycznych w różnym środowisku zamieszkania.

Polityka rodzinna powinna zatem być skierowana do ogółu populacji, nie wykluczać określonych grup ludności, a także być stabilna i spójna. Należy jednak pamiętać, że ma ona ograniczony wpływ na płodność, może natomiast jednocześnie pozytywnie wpływać na aktywność zawodową ludności oraz rozwój kapitału ludzkiego.

Konieczne jest systematyczne monitorowanie wdrażanych instrumentów na rzecz poprawy warunków życia rodzin i możliwości realizacji ich zamierzeń rodzicielskich, uwzględniając zróżnicowanie form życia rodzinnego, zmienność form rodzin w przebiegu życia, a także rosnącą złożoność relacji rodzinnych. Wymaga to też poprawy danych statystycznych odnośnie do odzwierciedlenia rzeczywistych form życia rodzinnego i złożoności relacji rodzinnych.

2. Zdrowie i trwanie życia

Długość życia Polaków od czasu transformacji społeczno-gospodarczej systematycznie rosła przez 25 lat. Było to przede wszystkim efektem poprawy stanu zdrowia wynikającego ze zmiany stylu życia mieszkańców, jak i działań realizowanych przez służbę zdrowia. Zmiany te przełożyły się na spadek umieralności z powodu najgroźniejszych chorób, tj. chorób układu krążenia a także znaczną poprawę w zakresie umieralności niemowląt. Niestety po 2015 roku odnotowujemy zahamowanie tych

korzystnych zmian. Dodatkowo wzrosło zagrożenie z tytułu chorób układu oddechowego i pokarmowego. W konsekwencji długość życia Polaków przestała rosnąć, a nawet się zmniejszała. Ponadto pandemia COVID-19 pogorszyła tę sytuację, dotykając szczególnie ludzi starszych. W efekcie w latach 2019-2021 długość życia osób w wieku 65+ zmniejszyła się o 2 lata. Pandemia dotknęła wszystkie kraje świata, ale Polska należy do tych, które bardzo dotkliwie ją odczuły.

Niekorzystne zmiany natężenia zgonów spowodowały, że wzrósł dystans dzielący Polskę od krajów o najdłuższym trwaniu życia. Te zmiany są skutkiem pogarszającego się stanu zdrowia Polaków i słabości funkcjonowania systemu ochrony zdrowia. Najważniejszym czynnikiem wpływającym na stan zdrowia jest styl życia. Kluczowa jest zatem świadomość i edukacja promująca zachowania prozdrowotne, właściwy sposób odżywiania czy aktywność fizyczną, eliminowanie czynników ryzyka wynikających z konsumpcji alkoholu, papierosów czy środków odurzających.

Obowiązkiem państwa jest kształtowanie świadomości prozdrowotnej obywateli oraz rozwój usług ochrony zdrowia zaspokajających potrzeby ludności, który uwzględnia najnowsze osiągnięcia nauk medycznych i nauk o zdrowiu. Ważne jest przy tym uwzględnienie nierównomierności dostępu do usług zdrowotnych w ujęciu terytorialnym. Szczęólnego znaczenia nabiera też przeciwstawianie się opiniom i zachowaniom szkodzącym zdrowiu (np. dotyczącym szczepień), w którym korzysta się szeroko z argumentacji naukowej.

3. Nowe trendy migracji zagranicznych

Dynamika migracji z Polski i imigracji do naszego kraju wynika przede wszystkim z uwarunkowań ekonomicznych oraz czynników zewnętrznych (między innymi wojna w Ukrainie z 2014 roku i wojna tocząca się obecnie), a jedynie pośrednio ze zmian demograficznych. Do niedawna byliśmy krajem doświadczającym głównie emigracji, ale w minionych siedmiu latach Polska stała się jednym z najważniejszych krajów docelowych w Unii Europejskiej. Imigranci stali się strukturalnym elementem polskiego rynku pracy, niwelując negatywne skutki spadku liczby ludności w wieku produkcyjnym oraz wnosząc niebagatelny wkład do polskiego budżetu. W ślad za tymi zmianami nie podjęto jednak działań zmierzających do określenia długofalowej wizji miejsca imigrantów w polskim społeczeństwie.

W Polsce, jak dotąd, nie opracowano strategii migracyjnej. Polityka migracyjna jest zbiorem doraźnych, nieskoordynowanych działań podejmowanych przez różne instytucje publiczne. Unaoczniała to wyraźnie zarówno sytuacja na granicy białorusko-polskiej, jak i masowy napływ osób opuszczających ogarniętą wojną Ukrainę. Brak jednoznacznej wizji Polski jako kraju docelowego przyczynia się też do daleko posuniętego upolitycznienia imigracji. Niezależnie od spektakularnego zaangażowania organizacji pozarządowych, samorządów różnych szczebli, instytucji rządowych a także zwykłych ludzi w niesienie pomocy i zapewnienie wsparcia obywatelom Ukrainy, minione miesiące boleśnie uwiarydowiły, jak problematycznym jest brak koordynacji podejmowanych działań, a także deficyty w sferze integracji.

Polska jest klasycznym przykładem tzw. nowego kraju imigracji o relatywnie słabo rozwiniętych instytucjach wspierających proces recepcji oraz integracji cudzoziemców. Masowy napływ, jakiego doświadczamy od 24 lutego 2022 roku stwarzałby potężne wyzwanie dla każdego systemu w Europie i na świecie. Jest on jednak szczególnym wyzwaniem w Polsce, w której dotychczas nie przewidywano włączania imigrantów. Współczesna imigracja do Polski obejmuje obok osób w wieku aktywności zawodowej, także dzieci oraz osoby starsze. Właściwa odpowiedź na potrzeby recepcyjne i integracyjne tych osób może uchronić nas przed ryzykiem masowego wykluczenia i drastycznego zwiększenia skali nierówności społecznych.

Dynamika zmian we współczesnym świecie, w tym rosnące nierówności, kryzys klimatyczny, czy konflikty lokalne i międzynarodowe, wskazują, że należy się liczyć z istotnym zwiększeniem skali mobilności międzynarodowej. Po raz pierwszy w nowożytnej historii Polski możliwa jest dyskusja na temat wpływu procesów migracji na sytuację demograficzną naszego kraju. Kluczowym zadaniem staje się zatem zainicjowanie dialogu między wszystkimi zaangażowanymi aktorami społecznymi, włączając środowisko demografów i badaczy migracji, by zdefiniować polski model integracji. Powinien on uwzględniać specyfikę napływu (duży udział imigrantów z krajów bliskich kulturowo), możliwe różnicowanie strumienia migracyjnego w przyszłości (zwiększenie skali napływu z Azji i Afryki), wiązać kwestie migracji zagranicznych z mobilnością wewnętrzną i zróżnicowaną siecią osadniczą, wychodząc poza dotychczasowy schemat zdominowany przez napływ krótkookresowych cudzoziemców-pracowników.

Problemem polskiej debaty na temat migracji międzynarodowych pozostaje dostęp do rzetelnej i kompleksowej wiedzy na temat zjawisk migracyjnych. Wyrażamy jednoznaczny postulat zwiększenia aktywności instytucji publicznych w zakresie polityki migracyjnej.

4. Zmiany wzorców migracji wewnętrznych

Po 1990 roku zmieniły się zasadniczo kierunki przemieszczeń wewnętrznych ludności. W 2000 roku wystąpiła historyczna zmiana bilansu przepływów między miastem i wsią na korzyść obszarów wiejskich. W następnych dekadach główne kierunki przepływów ludności wyznaczała oś centrum – peryferie: nasilał się odpływ z obszarów peryferyjnych, osłabły napływy do miast średnich i niektórych większych miast, natomiast uległ koncentracji napływ do atrakcyjnych aglomeracji (miast i ich stref podmiejskich).

Coraz większa liczba powiatów i gmin ma ujemne saldo migracji, a selektywność odpływu według wieku z obszarów peryferyjnych wzmacnia zróżnicowanie przestrzenne procesu starzenia się ludności. NSP 2021 potwierdził szacunki zakresu depopulacji w ujęciu przestrzennym – w porównaniu do 2011 r. liczba ludności zmniejszyła się w 71% gmin, przy czym w blisko połowie gmin spadek przekroczył 5%. Zróżnicowanie nasilenia depopulacji i zmian struktur wieku, w tym zwłaszcza starzenia się ludności pogłębia nierównomierność potencjału demograficznego w układzie terytorialnym i dysproporcje rozwojowe między regionami, zwłaszcza w układzie duże ośrodki miejskie – obszary peryferyjne.

Na wyludnienie i spowolnienie rozwoju obszarów peryferyjnych Polski wpływają silnie migracje młodzieży po ukończeniu szkół ponadgimnazjalnych, zwłaszcza związane z podejmowaniem studiów. Decyduje o tym nie tylko skala tego odpływu ukierunkowanego na pięć dużych ośrodków akademickich kraju, ale także ich definitywny charakter deklarowany w badaniach.

Współcześnie procesy urbanizacji przebiegają w kontekście powiązań miasta z jego otoczeniem i na obszarze przemieszczeń ludności pomiędzy miastem centralnym a strefą podmiejską. W Polsce występują silne procesy decentralizacji przestrzennej, zwłaszcza suburbanizacji wewnętrznej i zewnętrznej. Procesy peryurbanizacji mocniej zaznaczają się przede wszystkim w miastach metropolitalnych, bardzo słabo rozwijają się natomiast procesy reurbanizacji związane z powrotem mieszkańców stref podmiejskich do miasta centralnego. W efekcie powstały dwa typy układów: obszary metropolitalne z dynamicznie rozwijającymi się procesami suburbanizacji i peryurbanizacji oraz obszary oddziaływania miast średniej wielkości i mniejszych, gdzie skala tych procesów jest mniejsza, a ich natężenie słabsze.

Łagodzenie dysproporcji rozwojowych wynikających z przebiegu procesów suburbanizacji, występującym zwłaszcza w układzie duże ośrodki miejskie – obszary peryferyjne, wymaga polityki

opartej na działaniach integracyjnych zamiast konkurencji o zasoby terytorialne, ludzkie i finansowe. Należy wzmocnić politykę rozwoju tak, aby równolegle funkcjonowały polityka miejska i wiejska, a strategie rozwoju wszystkich szczebli stwarzały zachęty do współpracy międzygminnej, a także by – korzystając z podejścia funkcjonalnego - promować partnerstwa miejsko-wiejskie (wykraczające poza granice administracyjne, między innymi, Miejskich Obszarów Funkcjonalnych). Umożliwi to większą integrację między gminami miejskimi i wiejskimi poprzez lepszy dostęp do usług, miejsc pracy i udogodnień.

Zasadniczą kwestią jest poprawa informacji statystycznej o strumieniach migracji. Brak reżimu meldunkowego przyczynia się do występowania luki między danymi z ewidencji o przemieszczeniach ludności a faktycznymi przepływami osób. Konieczna jest kontynuacja prac nad integracją danych z różnych źródeł, by zminimalizować błędy szacunku stanu ludności i struktury demograficznej na poziomie lokalnym (gmin).

5. Starzenie się populacji

W Polsce, podobnie jak w innych krajach europejskich, płodność utrzymująca się poniżej prostej zastępowalności pokoleń współwystępuje z wydłużającym się trwaniem życia i rosnącą rolą migracji zagranicznych. Wartości przekrojowego i kohortowego współczynnika dzietności wskazują, że Polska znalazła się w pułapce niskiej dzietności. Konsekwencją tych procesów jest nie tylko malejąca dynamika liczby ludności, prowadząca do depopulacji, ale także głęboka zmiana struktury wieku ludności: zmniejsza się liczba dzieci i młodzieży i ich udział w ogólnej liczbie ludności, spada liczba i udział osób w wieku produkcyjnym, a także znacząco wzrasta wielkość i udział ludzi starszych. Należy też wskazać na zmniejszanie się populacji kobiet w wieku rozrodczym.

Wyniki NSP 2021 umożliwiają precyzyjny szacunek zmian ludnościowych w ostatniej dekadzie. Ludność Polski według krajowej definicji miejsca zamieszkania zmniejszyła się o prawie 0,5 mln osób. Grupa dzieci i młodzieży w wieku do 17 lat była mniejsza zaledwie o 200 tys., silniejszym zmianom podlegały pozostałe grupy ludności. Potencjalne zasoby pracy zmniejszyły się o 2,2 mln osób (o 9%), zaś liczba kobiet w wieku prokreacyjnym (15-49) zmalała o blisko 700 tys. W ostatniej dekadzie przybyło natomiast blisko 1,9 mln osób w wieku 65 i więcej lat. Grupa tych osób liczyła prawie 7 mln, stanowiąc blisko 19% mieszkańców kraju. W wieku 60 i więcej lat jest już co czwarty mieszkaniec Polski.

W grupie osób starszych wzrasta liczba i udział osób najstarszych, ilustrując coraz większe nasilenie procesu podwójnego starzenia się populacji. Utrzymuje się też dominujący udział kobiet oraz zamieszkiwanie w gospodarstwach jednoosobowych. Oprócz tego kolejne roczniki osób starszych są lepiej wykształcone i w lepszym stanie zdrowia niż roczniki poprzednie. Zmieniają się ich aspiracje konsumpcyjne i preferencje dotyczące spędzania wolnego czasu. Te procesy wraz z wydłużającym się okresem pozostawania w wieku starszym oraz zmianami długości faz tego okresu wymagają odpowiedniej reorientacji polityki publicznej, zwłaszcza w odniesieniu do rynku pracy, systemu zabezpieczenia społecznego, usług opieki społecznej oraz ochrony zdrowia.

Proces starzenia się ludności i jego przebieg ma coraz większe znaczenie dla rynku pracy. Rosnąca rola starszych pracowników nie znajduje odzwierciedlenia w systemowym wdrażaniu zarządzania wiekiem - narzędzia oddziaływania na skłonność starszych pracowników do dłuższego pozostania na rynku pracy zalecanego przez instytucje międzynarodowe. Władze publiczne pozostawiają bowiem decyzjom indywidualnych przedsiębiorców rozwiązanie zachęcające pracowników do późniejszego opuszczania rynku pracy. Ponadto wobec zmian struktur rodzinnych determinujących redukcję nieformalnych zasobów opieki, a także coraz silniejszej presji na lepsze wykorzystanie malejących zasobów pracy

konieczny jest nie tylko rozwój usług opiekuńczych, ale także wprowadzenie rozwiązań umożliwiających łączenie pracy zawodowej ze zobowiązaniami opiekuńczymi w przebiegu życia.

Zmiany struktury wieku ludności będą kontynuowane. Stosunkowo duża przewidywalność procesu starzenia się ludności i jego trwały charakter tworzą przesłanki dla rekomendacji, by odwołując się do alternatywnych scenariuszy rozwoju sytuacji w średniej i długiej perspektywie czasowej, proponować odpowiednie działania.

6. Przestrzenne zróżnicowanie zmian zasobów ludności i ich struktur demograficznych

Od 1990 roku ogólna liczba ludności Polski (według krajowej definicji miejsca zamieszkania) ulegała niewielkim zmianom, choć NSP 2021 pokazał spadek o prawie 0,5 mln w porównaniu z NSP 2011. Zachodziły jednak głębokie zmiany w rozmieszczeniu ludności na terenie kraju obserwowane w układzie jednostek administracyjnych, co ma istotne przełożenie na zmiany zaludnienia. Obecnie dwa porządki przestrzenne definiują zmiany w strukturze demograficznej i społeczno-ekonomicznej ludności: są to *continuum* centrum-peryferie oraz wschód-zachód. Obszary pełniące rolę zaplecza miast i aglomeracji miejskich zyskują mieszkańców, a proces starzenia się ludności jest tam wolniejszy niż w samych miastach. Natomiast na obszarach oddalonych od miast i bardziej związanych z rolnictwem procesy starzenia się i depopulacji są relatywnie najgłębsze. Wciąż względnie trwały jest - uwarunkowany historycznie - podział na starszą demograficznie część wschodnią kraju i część zachodnią.

Zróżnicowane przestrzennie procesy demograficzne wymagają bieżącej reakcji szczególnie władz lokalnych, których zadania dotyczą, między innymi, dostarczania podstawowych usług publicznych. Inne są zakres i skala potrzeb w obszarach depopulacyjnych w porównaniu do obszarów koncentrujących ludność. Dostosowanie strategii świadczenia usług publicznych do potrzeb konkretnych miejsc (gmin) może nastąpić poprzez zachęcanie do stosowania innowacyjnych praktyk, takich jak elastyczne modele świadczenia usług. Niezbędne jest także rozpoznanie, gdzie polityki publiczne i przepisy tworzą dodatkowe bariery dla świadczenia usług publicznych w mniejszych miejscowościach i reagowanie na nie za pomocą innowacyjnych rozwiązań.

Rozważanie ewolucji struktury wieku i struktury społeczno-zawodowej ludności na poziomie całego kraju powoduje, że nie jest właściwie ujęta rola procesów demograficznych, które ją determinują. A polityki publiczne (np. rynku pracy, edukacji, ochrony zdrowia, transportu, czy opieki) wciąż nie uwzględniają różnic w możliwościach społeczności lokalnych i ograniczeniach potencjału społeczno-gospodarczego osób je zamieszkujących.

Polityki rozwoju powinny zdecydowanie zmniejszyć nacisk na wsparcie sektorowe na rzecz wsparcia wymiaru terytorialnego, uwzględniając np. obszary wewnątrz miast czy obszary o niskiej gęstości zaludnienia. Konieczne jest zatem realizowanie spisów powszechnych tak, by dostępne były odpowiednie dane o strukturach ludności w agregacji lokalnej (gminy, dzielnice, rejony statystyczne). Dane w takiej agregacji są niezbędne dla prowadzenia efektywnej polityki rozwoju, sporządzania diagnoz i ocen, w tym są pomocą dla samorządów lokalnych.

7. Solidarność społeczna

Zmiany struktury wieku ludności, a zwłaszcza tendencja wzrostu wielkości grupy Polaków w wieku poprodukcyjnym, o szczególnym nasileniu w pewnych obszarach Polski, mają charakter nieodwracalny. Z tymi zmianami są trwale związane procesy depopulacji zarówno w skali całego kraju jak i jego poszczególnych regionów. Na tym etapie przeobrażeń procesu odtwarzania pokoleń szczególnego

znaczenia nabiera zatem zmiana jakościowa zasobów ludzkich – rozwój kapitału ludzkiego i społecznego. Polityki publiczne, uwzględniając ilościowy wymiar zmian ludnościowych, powinny skupiać się na zagwarantowaniu dostępu do zasobów ważnych dla rozwoju jednostek, grup społecznych i całego społeczeństwa oraz poprawie jakości życia ludności w warunkach dokonujących się przeobrażeń społecznych: zmiany relacji pomiędzy różnymi generacjami, odmiennosc potrzeb i aspiracji poszczególnych pokoleń, rosnąca różnorodność i złożoność relacji rodzinnych, zmiany społecznych ról kobiet i mężczyzn, coraz większe zróżnicowanie etniczne. Podstawą tych polityk powinno być budowanie solidarności międzypokoleniowej, która determinuje zarówno funkcjonowanie gospodarki i transfery społeczne, jak i wspiera rozwój kapitału społecznego na poziomie grup społecznych i wspólnot lokalnych. Łączy się z tym postulat przyjęcia perspektywy przebiegu życia, która - umożliwiając ukierunkowanie działań na potrzeby właściwe poszczególnym etapom życia - wspomaga potencjał rozwoju poszczególnych osób i służy poprawie jakości życia różnych grup ludności. Uwzględnienie wymiaru przestrzennego prowadzi do kolejnego kluczowego postulatu: solidarnego współdziałania na rzecz zmniejszania terytorialnych nierówności w rozwoju, co wymaga zwiększenia samodzielności decyzyjnej władz samorządowych. Umożliwi to lepsze dostosowanie ich działań do potrzeb mieszkańców i efektywniejsze wspieranie potencjału rozwojowego poszczególnych obszarów.

Komitet Naukowy:

Dr hab. Agnieszka Chłoń-Domińczak, prof. SGH, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie,
Prof. dr hab. Elżbieta Gołata, Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu,
Dr Izabela Grabowska, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie,
Prof. dr hab. Jolanta Grotowska-Leder, Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie,
Dr hab. Paweł Kaczmarczyk, prof. UW, Uniwersytet Warszawski,
Prof. dr hab. Irena E. Kotowska, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie,
Dr hab. Sławomir Kurek, prof. UP, Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie,
Dr hab. Ireneusz Kuropka, prof. UEW, Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu,
Dr hab. Anna Matysiak, prof. UW, KND PAN, Uniwersytet Warszawski,
Dr hab. Monika Stanny, prof. IRWiR PAN, Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN w Warszawie,
Prof. dr hab. Daniela Szymańska, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu.